

การจัดการศึกษา นาวาที่กำลังใกล้จะอัปปาง

Educational Management: A Sinking Vessel

ระพี สาคริก*

Rapee Sagarik

บทนำ

เราพูดกันมานานแล้วว่า ความสำเร็จในการพัฒนาสังคมขึ้นอยู่กับความสำเร็จจากผลการจัดการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งปณิธานที่บันทึกไว้ในพระราชบัญญัติของสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ยิ่งเป็นระดับอุดมศึกษายิ่งสะท้อนให้เห็นภาพอย่างชัดเจน จากข้อความซึ่งลิขิตไว้ในพระราชบัญญัติมาแต่อดีตว่า มีเป้าหมายที่จะพัฒนาคนให้มีความเป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์ครบถ้วน

แต่ผลการปฏิบัติ เท่าที่สะท้อนออกมาปรากฏให้เห็นความจริง ยิ่งทำให้รู้สึกชัดเจนยิ่งขึ้นว่า แทนที่จะเป็นไปตามปณิธานที่ตั้งไว้ กลับทำให้คนจำนวนมากสูญเสียวิญญาณความเป็นคน เปลี่ยนสภาพมาเป็นวัตถุชัดเจนยิ่งขึ้น

สิ่งแรกที่ควรสนใจนำมาคิดค้นหาความจริง น่าจะได้รับการตั้งคำถาม ๆ ตัวเองว่าข้อความซึ่งเขียนไว้นั้น ได้มาจากรากฐานความคิดเราเอง หรือว่าไปคัดลอกมาจากใคร?

* ศาสตราจารย์ อติตอติการบดี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เหตุผลที่ทำให้คนเปลี่ยนสภาพเป็นวัตถุ

หากมองย้อนกลับไปสู่ออดีตแม้มานานมากนัก น่าจะพบความจริงได้ว่า คนในสังคมไทยเท่าที่เปลี่ยนแปลงมาแล้ว ความเป็นไทแก่ตนเองซึ่งหมายถึงคุณค่า ความเป็นคน อันควรมั่นคงอยู่บนพื้นฐานความเป็นตัวของตัวเองกลับถูกทำลาย ทำให้จำต้องสูญเสียทุกสิ่งทุกอย่างซึ่งควรมีอยู่ในรากฐานจิตใจตนเองลึกซึ้งยิ่งขึ้น

นอกจากนั้นยังมีผลขยายขอบเขตออกไปสร้างอิทธิพลครอบงำทำลาย วิญญาณความรักของเพื่อนร่วมท้องถิ่น ซึ่งเคยใช้ชีวิตอยู่อย่างเรียบง่ายและมีความสุข ทำให้เกิดแรงกดดันกว้างขวางมากขึ้นเรื่อย ๆ ผลจากการจัดการศึกษาเท่าที่ผ่านพ้น มาแล้ว มาถึงช่วงหลัง ๆ สะท้อนให้เห็นชัดเจนยิ่งขึ้นเป็นลำดับว่า การพัฒนาคน ส่งผลทำให้คนผู้ผ่านระบบการจัดการศึกษามาแล้ว ส่วนใหญ่คิดเอาเปรียบธรรมชาติ มากขึ้น แทนที่จะมีจิตสำนึกยังรู้บุญคุณของธรรมชาติซึ่งเป็นทั้งผู้ให้กำเนิดและ เลี้ยงดูตัวเองมาตลอด อีกทั้งยังถือเป็นมรดกตกทอดมาจากบรรพบุรุษที่ควรเห็นได้ชัด

อนึ่ง การมองธรรมชาติเพื่อทำความเข้าใจ คงไม่เพียงมุ่งไปเน้นความ สำคัญที่ป่าและทรัพยากรต่าง ๆ เท่านั้น หากควรเจาะลึกลงไปถึงธรรมชาติของคน อันถือเป็นเหตุสำคัญที่สุด การที่คนคิดทำลายธรรมชาติซึ่งอยู่ในรากฐานจิตใจตนเอง เพราะความไม่รู้จึงส่งผลทำให้คิดเอาเปรียบธรรมชาติของเพื่อนมนุษย์ แม้เริ่มเห็นได้ ชัดเจนจากสิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนขนาดเล็ก ซึ่งมีเหตุผลเชื่อมโยงถึงสังคมส่วนรวม

หลายคนเข้าใจว่า **ควรจะพัฒนาความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ให้เจริญก้าวหน้า หัดเทียบกับชนชาติอื่นที่ก้าวไกลไปก่อน** ซึ่งความคิดดังกล่าวเกิดจากขาดการหยั่งรู้ ความจริงว่า **การผลักดันให้คนมีความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ด้านเดียว ย่อมทำให้คน มีความโลกเพิ่มขึ้น** จึงส่งผลทำให้มีการคิดเอาเปรียบธรรมชาติรุนแรงยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อกล่าวถึงวิทยาศาสตร์แต่ละคนควรทำความเข้าใจให้ลึกซึ้งถึงแก่น แทนการมองเห็นภาพผลสำเร็จรูปจากความคิดและผลิตภัณฑ์ด้านวิทยาศาสตร์ **ซึ่งชนรุ่นก่อน อีกทั้งเป็นคนต่างถิ่นได้ค้นพบความจริงเอาไว้ก่อนแล้ว** จึงทำให้เกิด ภาวะสับสน โดยที่เข้าใจว่าผลสำเร็จรูปจากความรู้ด้านวิทยาศาสตร์คือความรู้วิทยาศาสตร์ ซึ่งแท้จริงแล้วความรู้วิทยาศาสตร์ควรมีอยู่ในรากฐานจิตใจของผู้เริ่มแต่ละคนอย่างเป็นธรรมชาติ

ดังนั้น ถ้ามีความรู้สึกอยู่ในรากฐานจิตใจตัวเองว่า ทุกคนคือคนเหมือนตน ย่อมรู้ความจริงได้เองว่า เมื่อมีคนอื่นเข้าถึงจุดริเริ่มได้ เราเองก็ควรมีวิญญาณที่หยั่งรู้จุดริเริ่มได้เช่นกัน ไม่เห็นจะต้องไปตามกันใครให้สูญเสียดีดีศรี ถ้ารากฐานจิตใจผู้เรียนยังผู้เป็นครูสอนขาดอิสรภาพ ย่อมไม่สามารถคิดค้นหาความจริงให้ถึงเหตุอันเป็นที่มาของสิ่งซึ่งเชื่อว่าเป็นความรู้ว่ามันเป็นความจริงหรือเปล่า

ดังนั้น การจัดการศึกษาที่ไม่อาจทำให้แต่ละคนสามารถรู้ความจริงได้ ลึกซึ่งถึงรากฐานความรู้ความเข้าใจวิทยาศาสตร์อย่างอิสระ หากกลับส่งผลทำให้ผู้ที่ศึกษาเล่าเรียนไม่ว่าจากภาครัฐหรือเอกชน ส่วนใหญ่จำต้องตกเป็นทาสอิทธิพลผลประโยชน์จากชนชาติอื่นซึ่งนำไปก่อน อีกทั้งนับวันยังยิ่งลึกซึ่งมากขึ้น จนกระทั่งทำให้ไม่อาจหลุดพ้นจากพันธนาการออกมาสู่อิสรภาพได้ง่าย

ปัจจุบันนี้ ถ้ามองเห็นภาพรวมของโลก น่าจะสรุปได้ว่า ประเทศที่ก้าวหน้าในด้านเทคโนโลยีไปก่อน พยายามทำวัตถุให้เป็นคน ไม่ว่าจุดไหนซึ่งเห็นว่าคนเสี่ยงอันตราย มักสะท้อนให้เห็นแนวโน้มที่จะประดิษฐ์หุ่นยนต์ขึ้นมาใช้แทน ส่วนประเทศที่เดินตามกันกลับทำคนให้เป็นวัตถุ ดังจะพบได้จากผลการจัดการศึกษาซึ่งนับวันยิ่งเห็นได้ชัดเจนมากขึ้น สอดคล้องกันกับหลักธรรมที่ชี้ไว้ว่า เพราะมีสิ่งนั้น จึงมีสิ่งนี้ ดังที่ผู้เขียนเคยกล่าวไว้ว่า **ปฏิภานแบบตารัง**

พื้นฐานธรรมชาติคนในสังคมควรเรียนรู้จากรากฐานตนเองอย่างอิสระ

บนพื้นผิวโลกไม่ว่าจะเป็นยุคไหนสมัยไหน ย่อมมีคนอยู่ร่วมกันอย่างเป็นธรรมชาติมาตลอด หากเข้าใจธรรมชาติได้ถึงความจริงย่อมรู้เองว่าที่ไหนมีคนอยู่ร่วมกัน ภายในรากฐานการเรียนรู้ของแต่ละคนย่อมมีองค์ประกอบที่สมบูรณ์ครบถ้วนอย่างเป็นธรรมชาติเพื่อส่งเสริมให้คนใช้ชีวิตร่วมกันอย่างมีความสุขอยู่แล้ว หากคนในแต่ละชุมชนสนใจเรียนรู้ความจริงจากสิ่งซึ่งอยู่รอบข้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มุ่งค้นหาเหตุผล ซึ่งแต่ละสิ่งมีสายสัมพันธ์เชื่อมโยงถึงชีวิตตนเองแทนการใช้อำนาจจากด้านบนกำหนดกรอบให้แต่ละคนจำต้องเรียนรู้ที่อยู่ในรั้วสถาบันอันเป็นเพียงสิ่งสมมุติ ย่อมช่วยให้รู้คุณค่าชีวิตตนเองที่สาเหตุผลถึงเพื่อนร่วมท้องถิ่นรวมทั้งสรรพสิ่งต่าง ๆ อีกทั้งทวนกลับมาดูคุณค่าจิตใจตนเอง ทำให้มีความรับผิดชอบต่อเพื่อนมนุษย์และสังคมลึกซึ่งยิ่งขึ้น หากทวนกลับไปศึกษาค้นหาความจริงจาก

ชีวิตคนยุคก่อนซึ่งอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข แม้มีปัญหาเกิดขึ้นย่อมถือเป็นเรื่องธรรมดาที่สามารถแก้ไขได้ไม่ยาก มาถึงยุคนี้ คนจำนวนมากมีการเรียกร้องให้ร่วมกันคิดสร้างเครือข่าย นอกจากนั้นยังมีกระแสที่เน้นความสำคัญของกิจกรรมการจัดการประชุมสัมมนา ซึ่งนับวันยิ่งแพร่กระจายกว้างขวางมากขึ้น

แท้จริงแล้วถ้าสามารถเข้าใจความหมายของความเป็นคนได้อย่างลึกซึ้ง หากย้อนกลับไปพิจารณาในอดีต ย่อมพบความจริงได้เองว่า เครือข่ายก็ดี การจัดการประชุมก็ดี เป็นสิ่งที่มีอยู่ในรากฐานจิตใจคนท้องถิ่นและนำไปปฏิบัติอย่างเป็นธรรมชาติมาช้านานแล้ว แต่สิ่งดังกล่าวได้ถูกทำลายให้สูญหายไปจากจิตวิญญาณคนไทยส่วนใหญ่เพราะความไม่รู้ ซึ่งสภาพเช่นนี้คือวิถีทางที่สวนทางกันกับความจริงซึ่งมีอยู่แล้ว จึงมีผลทำลายสิ่งอันทรงคุณค่าของชีวิตคนท้องถิ่นลึกซึ้งยิ่งขึ้น ไม่เพียงเท่านั้น ความจริงได้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า เมื่อไม่มีสิ่งนั้นย่อมมีสิ่งนี้เข้ามาแทนที่ ดังนั้น หลังจากสิ่งซึ่งเกิดจากความจริงที่อยู่ในรากฐานจิตใจคนท้องถิ่นจำต้องสูญหายไป ย่อมมีการเรียกร้องต้องการจากภายนอกเกิดขึ้น

อนึ่ง ความต้องการที่อยู่บนพื้นฐานความทุกข์ย่อมทำให้รู้ความจริงได้ยาก ยากได้ จึงส่งผลทำให้สิ่งซึ่งเคยมีมาแล้วในอดีต นอกจากนั้น ความอยากได้ของใหม่ย่อมทำให้ขาดสติจึงไปนำเอาสิ่งที่ไม่ได้เกิดจากรากฐานจริงของคนท้องถิ่นเข้ามาสร้างอิทธิพลถือครองสิ่งซึ่งเคยเกิดจากรากฐานจิตใจตนเองมาแล้วในอดีต

การจัดการศึกษายุคปัจจุบันให้อะไรแก่สังคม?

ช่วงที่ผ่านมาสภาพสะท้อนปรากฏให้เห็นได้จากภายนอกชัดเจนยิ่งขึ้นว่า ผลจากการจัดการศึกษาทำให้คนท้องถิ่นมีความคิดแบบ ล้อมกรอบตัวเอง หรือที่เรียกกันว่าคิดแบบตัวใครตัวมัน คิดแบบแยกส่วน หรือคิดแบบเอกเทศ ผลดังกล่าวเกิดจากความเห็นแก่ตัวที่อยู่ในรากฐานจิตใจคน ซึ่งนับวันยิ่งสะท้อนผลให้ปรากฏเห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ทำให้จิตใจคนส่วนใหญ่ในสังคมซึ่งควรจะสานความรักความจริงใจถึงซึ่งกันและกัน กลับมีการเปลี่ยนแปลงมาอยู่ในสภาพ ต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างทำงาน ไม่ว่าในกลุ่มงานขนาดเล็กหรือใหญ่ ส่วนใหญ่ย่อมเห็นความจริงได้อย่างชัดเจน

นอกจากนั้นแล้ว หากสามารถล้วงลึกเข้าไปดูไปเห็นด้านใน ย่อมพบความจริงว่า มีสภาพราวฉนวนเกิดขึ้นทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้มีอำนาจเหนือมักมีแนวโน้มกดขี่หัวใจคนที่อยู่ภายใต้อำนาจตัวเองหนักมากยิ่งขึ้น ทำให้การคิดพัฒนาคนเพื่อหวังให้งานได้รับการพัฒนามีโอกาสเป็นไปได้ยากมากขึ้น ทั้งนี้และทั้งนั้น เนื่องจากผู้มีอำนาจส่วนมากมักมีวิสัยทัศน์สั้น จึงคิดเอาแต่งานและใช้อำนาจบีบบังคับผู้ที่อยู่ใต้อำนาจตัวเอง โดยที่ตนเอาเวลาไปทำอย่างอื่นเพื่อหวังประโยชน์ส่วนตน

ตัวอย่างการบังคับกดขี่ซึ่งเห็นได้ชัดเจนอยู่ในขณะนี้แม้ว่าเป็นมุมเดียวได้แก่ การออกพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช ซึ่งมีการจัดตั้งองค์กรขึ้นมารองรับ หากนำแนวคิดพื้นฐานการริเริ่มเรื่องนี้มาพิจารณา ถ้าเข้าถึงความจริงย่อมเห็นได้ว่า คือการสร้างเครื่องมือขึ้นมาให้คนเห็นแก่ตัวนำไปใช้สนองประโยชน์แห่งตนและพรรคพวก จากความคิดของกลุ่มบุคคลผู้ซึ่งได้ชื่อว่า มีการศึกษาสูง หากกรณีนี้เกิดขึ้นได้ ย่อมเกิดขึ้นกับกรณีอื่นได้เช่นกัน ในเมื่อทุกเรื่องเกิดจากความคิดคนซึ่งมีเหตุผลสานถึงกันหมด สาขาวิชาต่าง ๆ ซึ่งเป็นเพียงกิ่งแขนงและเป็นส่วนเดียวของการเรียนรู้รวมถึงการนำไปใช้ประโยชน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีสภาพเป็นเครื่องมือแต่ละชิ้นซึ่งคนเป็นผู้คิดค้นขึ้นมา โดยหวังว่าจะนำมาใช้ในด้านการจัดการ จึงถือเป็นเพียงสิ่งสมมุติเท่านั้น ถ้าสามารถทวนกลับมามองอีกด้านหนึ่งควรเห็นความจริงได้ว่า ผู้ที่มีโอกาสเข้าไปสัมผัสอยู่ในแต่ละสาขา น่าจะช่วยให้แต่ละคนสามารถเรียนรู้ความจริง ซึ่งควรหยั่งรากลงถึงจิตใจตนเองได้อย่างลึกซึ้ง โดยที่หวังว่าน่าจะช่วยให้สามารถมองเห็นแนวทางในการสานความรู้ไปถึงการรู้ความจริงจากใจตนเอง อันเป็นศูนย์รวมของทุกสาขา แต่กลับมีผลทำให้เพิ่มพูนภาวะยึดติดจนถึงขั้นมองเห็นว่า ต่างสาขาวิชาเป็นคนละเรื่องกัน จึงเกิดมีการแบ่งพรรคแบ่งพวก แม้การพยายามกล่าวเน้นความสำคัญของการสร้างเครือข่าย เสมือนต้องการกลบเกลื่อนความรู้สึกเอาไว้อีกตาม

ดังนั้น พื้นฐานความจริงของธรรมชาติ หากรู้ได้ย่อมเห็นได้เองว่า ทุกสิ่งทุกอย่างมีเหตุมีผลสานถึงกันหมด อีกทั้งมีรากแก้ว หยั่งลงสู่จิตใจคนอย่างลึกซึ้ง ดังนั้น ถ้าคนยังเข้าใจว่าต่างสาขาวิชากัน ถือเป็นคนละเรื่อง ผลจากการจัดการศึกษา ย่อมทำให้คนหันหลังให้กับความจริงซึ่งอยู่ในรากฐานจิตใจตนเอง ที่มีเหตุผลสานถึงการปฏิเสธความจริงระหว่างกันและกันให้ปรากฏเห็นได้ภายในสังคมกว้างขวางมากขึ้น

ภาวะสับสนที่เกิดจากการจับต้นชนปลายไม่ติด

ธรรมชาติการเปลี่ยนแปลงของทุกสิ่งทุกอย่างมีกระแสหมุนวนเป็นวัฏจักร แต่ภาวะสับสนซึ่งเกิดขึ้นในรากฐานจิตใจคน เกิดจากความคิดคนไม่อาจสาเหตุผล จากจุดเริ่มต้นถึงจุดสุดท้ายให้เชื่อมโยงถึงกันได้

จากสภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมือง หากมองย้อนหลังกลับไปสู่ออดีต แม้การศึกษาด้านประวัติศาสตร์ การท่องจำบนพื้นฐานที่กล่าวกันว่า **เข้าหูซ้ายออกหูขวา** มาถึงช่วงหลัง ๆ คนในแวดวงการจัดการศึกษาจำนวนมากมักกล่าวตำหนิว่า **การท่องจำเป็นสิ่งไม่ดี** สะท้อนให้รู้ได้ว่า แม้คนในแวดวงการจัดการศึกษาเองก็ไม่อาจเจาะลึกลงไปถึงความจริงซึ่งอยู่ในรากฐานจิตใจ ถ้าเข้าถึงอย่างลึกซึ้งควรรู้ได้ว่า **หาใช่การท่องจำเป็นสิ่งไม่ดี หากเป็นเพราะเหตุว่าภายในรากฐานจิตใจคนขาดการรู้คุณค่าของเนื้อหาสาระที่อยู่ในข้อมูลซึ่งแต่ละคนท่องมากกว่า**

ถ้าสามารถหยั่งรู้ได้ถึงแม้ย้อนกลับไปสู่ออดีต ไม่ว่าจะเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้นนานมากแค่ไหน ย่อมสามารถรู้และจำได้เอง อีกทั้งยังสานการรู้เหตุรู้ผลย้อนกลับมามองเห็นความจริงในปัจจุบันได้อย่างลึกซึ้ง ผลจากการรู้ซึ่งดังกล่าวน่าจะปลูกจิตสำนึกให้คนตื่นขึ้นเพื่อแสดงความรับผิดชอบ แต่กลับสะท้อนให้เห็นความจริงว่าช่วงหลัง ๆ การจัดการศึกษามีแนวโน้มละเลยความสำคัญของการสอนประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นตัวเอง ถ้าหวนกลับไปพิจารณาข้อมูลในประวัติศาสตร์ หากสามารถรู้ได้ลึกซึ้งย่อมเห็นความจริงได้ว่า กลุ่มคนจากอีกซีกหนึ่งของโลกได้เข้ามาล่าดินแดนโดยใช้กลยุทธ์สำคัญจากการใช้รูปแบบเทคโนโลยีซึ่งฝ่ายตนก้าวไกลไปก่อน นำมาครอบงำจิตวิญญาณความรักบ้านเกิดของคนท้องถิ่น ซึ่งมีทรัพยากรธรรมชาติที่พวกตนต้องการ ให้สามารถนำกลับไปใช้ประโยชน์ได้สะดวกมากขึ้น

วิธีการเปลี่ยนแปลงของทุกสิ่งทุกอย่างย่อมมีสภาพหมุนวนเป็นวัฏจักร ดังนั้น นอกจากต้องการทรัพยากรท้องถิ่นกลับไปใช้ประโยชน์แล้ว หลังจากถึงจุดหนึ่งย่อมระบายคนฝ่ายตนเข้ามาถือครองรากฐานจิตใจคนท้องถิ่น รวมทั้งแผ่นดินถิ่นเกิดอันถือเป็นอีกรอบหนึ่ง ซึ่งปัจจุบันกำลังมาถึงแล้วดังที่พบเห็นเป็นตัวอย่างกันมาแล้วจากประเทศในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก เว้นไว้แต่ว่าใครจะสนใจนำมาคิดค้นหาความจริงกันหรือเปล่านั้น

อะไรเกิดขึ้นในแวดวงการจัดการศึกษายุคปัจจุบัน

ช่วงหลัง ๆ เมื่อมีการจัดประชุมสัมมนา ซึ่งส่วนใหญ่สอดคล้องกันกับสิ่งที่เคยกล่าวกันว่า *กิจกรรมบนหอคอยงาช้าง* ซึ่งหมายถึงการจัดประชุมที่ไม่อาจหยั่งรากลงลึกถึงพื้นดิน แม้สถานที่จัดประชุมส่วนใหญ่นิยมมุ่งไปยังโรงแรมห้าดาวซึ่งมีความสะดวกสบายแทบทุกอย่าง ทำให้รู้ความจริงจากใจได้ว่า ทุกวันนี้คนส่วนใหญ่หลงอยู่กับความสบาย จึงมีการหันหลังให้กับธรรมชาติ ซึ่งถือเป็นพื้นฐานชีวิตตนเอง สภาพบรรยากาศดังกล่าว ย่อมมีอิทธิพลกลืนความเป็นคนของชนรุ่นหลังซึ่งวิถีชีวิตถูกกำหนดให้จำต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับส่วนใหญ่ ถ้ารากฐานจิตใจขาดความแข็งแกร่งพอที่จะต้านทานอิทธิพลจากกระแสดังกล่าวแล้ว สภาพดังกล่าว ดูแล้วยังรู้สึกว่แพร่กระจายกว้างขวางมากขึ้น นอกจากนั้นเมื่อรากฐานจิตใจคนหดสั้นขึ้นไปสู่ด้านบน ย่อมมีผลทำให้ขาดการรู้ความจริงจากใจตนเอง จึงมีความขัดแย้งระหว่างกันอย่างรุนแรงเกิดขึ้นเป็นประจำ จนกระทั่งอาจถือเป็นเรื่องธรรมดา ซึ่งผู้ที่รู้สึกว่าเป็นเรื่องธรรมดาย่อมอ่านใจได้ว่า น่าจะสูญเสียจิตสำนึกรับผิดชอบไปส่วนหนึ่งแล้ว โดยที่ตัวเองไม่อาจรู้สึกได้

ส่วนกลุ่มบุคคลที่ยังมีรากฐานหยั่งลงถึงพื้นดินหลงเหลืออยู่ หากวิถีชีวิตจำต้องตกเข้าไปอยู่ในสภาพเช่นนั้น คงต้องรู้ทนแบบหวานอมขมกลืน โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายในรากฐานจิตใจตนเอง เกิดแรงกดดันเพิ่มมากยิ่งขึ้น ส่วนอีกด้านหนึ่งผู้ที่มีน้ำใจสานถึงกันและกันซึ่งมุ่งความสนใจลงสู่พื้นดินร่วมกับคนระดับล่าง หากมีการประชุมจากรากฐานจิตใจอันเป็นธรรมชาติ สภาพดังกล่าวควรจะมีผลกระจายทั้งความคิดและการปฏิบัติงานให้กว้างขวางออกไป อีกทั้งมีความมั่นใจได้มากยิ่งขึ้น แต่จากสภาพสังคมส่วนรวม ซึ่งมีการแยกออกจากกันเป็นสองขั้วโดยที่ตรงกลางขาดการเชื่อมโยงถึงกัน ดังนั้น การปฏิบัติต่าง ๆ โดยกลุ่มบุคคลระดับล่างกลุ่มบุคคลซึ่งอยู่ด้านบนและถืออำนาจ ย่อมไม่อาจหยั่งรู้ได้ว่าคนจากด้านล่างกำลังทำอะไรกัน หากมีโอกาสสัมผัส กลับเห็นเป็นเรื่องไร้สาระ

สิ่งที่กล่าวมาแล้วจึงทำให้กลุ่มบุคคลที่อยู่ระดับบนไม่อาจเข้าใจได้ว่าสภาพซึ่งปฏิบัติกันอยู่ในระดับล่างคือการประชุมที่มีผลสร้างสรรค์ทั้งความคิดและความผูกพันทางจิตใจให้ถึงซึ่งกันและกันได้ อีกทั้งยังมีผลประหยัดค่าใช้จ่ายได้อย่างมาก ช่วงหลัง ๆ ผลกระทบจากปัญหาต่าง ๆ หลังจากเริ่มรู้สึกได้ว่า สังคมกำลังสูญเสีย

ทำให้เกิดความเดือดร้อน แต่รากฐานจิตใจคนที่ขึ้นไปยึดติดอยู่ด้านบน อีกทั้งยอมให้ชีวิตตนเป็นเครื่องมือถ่ายทอดเงื่อนไขมาจากชนต่างถิ่น ลึก ๆ จึงยังมีการสร้างแนวร่วมกันอยู่อย่างแน่นหนา ส่วนการแสดงออกมาให้คนทั่วไปเห็นได้ภายนอก จะเกิดจากความจริงใจหรือไม่ ย่อมเป็นคำถามซึ่งแต่ละคนควรค้นหาความจริงได้เองมากกว่า

การคิดนำเอารูปแบบจากที่อื่นเข้ามาใช้อย่างขาดการรู้ความจริงจากใจตัวเอง อาทิเช่น การนำเอาความสำคัญของการสร้างเครือข่ายมาทำตามที่ต่าง ๆ การนำความคิดเรื่องการจัดการศึกษาโดยให้นักเรียนเป็นศูนย์กลาง การสร้างระบบประเมินผลงาน แม้การสร้างระบบตรวจสอบคุณภาพก็คงยังดำเนินต่อมา ผู้ที่รู้ความจริง ซึ่งยังคงใช้ชีวิตสัมผัสกับพื้นดิน ย่อมรู้ได้ว่า เงื่อนไขทั้งหลายเท่าที่นำมากล่าวไว้ ณ โอกาสนี้ แท้จริงแล้วในอดีตเคยมีอยู่ในรากฐานจิตใจคนท้องถิ่นอย่าง เป็นธรรมชาติมาแล้ว

สภาพการสั่งการซึ่งถ่ายทอดกระแสอำนาจจากด้านบนลงสู่ด้านล่างยังคงมีให้เห็นกันอยู่ในปัจจุบัน

การพัฒนาการศึกษาให้คนคิดแบบบูรณาการที่ดี การกำหนดให้ครูผู้สอนสอดแทรกศีลธรรมเข้าไปในการเรียนการสอนที่ดี การนำเอาระบบการประเมินผลงานมาใช้ก็ดี แม้การนำเอาระบบการตรวจสอบคุณภาพเข้ามาใช้ในกระบวนการจัดการศึกษาก็ดี สิ่งทีกล่าวมาแล้วทั้งหมด หากเกิดจากรากฐานจิตใจผู้ปฏิบัติส่วนใหญ่ที่รู้สึกนึกได้เองไม่ หากมีการสั่งการจากด้านบนลงมาสู่ด้านล่าง แม้การใช้กลยุทธ์ในการสั่งการที่ค่อนข้างแยบยล เพื่อหวังปิดบังเอาไว้ไม่ให้ผู้อื่นเอาเงื่อนปมดังกล่าวออกมาใช้อ้างได้ว่า คือการสั่งการ แต่แท้จริงแล้ว เพียงนำมาเปลี่ยนเงื่อนไขใหม่ว่า **ได้ระดมความคิดแล้ว** หรือการนำเอามติที่ประชุมมากล่าวอ้าง กระทั่งยุคปัจจุบัน ซึ่งมักนำเอาวิธีการ **ทำประชานิยาม** มาอ้าง ส่วนผู้ที่ไม่สามารถรู้ได้เท่าทัน เพราะถูกฝังไว้ด้วยนิสัยตามกันคนอื่น ย่อมยังคงหลงเชื่อต่อไป ทั้งนี้และทั้งนั้นหากมองได้ลึกลงไปอีกระดับหนึ่ง ถ้ามีรากฐานจิตใจเป็นกลางสักหน่อย ย่อมรู้ได้ว่า ทุกวันนี้ความอยากซึ่งอยู่ในรากฐานจิตใจคนส่วนใหญ่เพิ่มองศาความรุนแรงมากยิ่งขึ้น กับอีกด้านหนึ่ง รากฐานจิตใจคนทั่วไปขาดการรู้เท่ากันผู้อื่น จึงถูกหลอกได้

ง่าย ซึ่งสภาพดังกล่าวน่าจะมีเหตุมีผลสืบเนื่องมาจากการจัดการศึกษาในอดีต วิทยาลัย
ที่คนที่มองการจัดการศึกษาก็ยังคงล้อมกรอบตัวเองไว้เพียงแคภายในรั้วโรงเรียน
และมหาวิทยาลัย รวมทั้งหนังสือตำราซึ่งทำให้เป็นของจริงจากใจตนเอง แทนการ
มองจากรากฐานที่อิสระ เพื่อรู้ความจริงได้ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างซึ่งอยู่ในวิถีชีวิตประจำวัน
ของแต่ละคนย่อมมีบทบาทพัฒนาการศึกษาอย่างถึงรากฐาน

สิ่งที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด ล้วนสะท้อนให้เห็นภาพความไม่จริงซึ่งอยู่ใน
รากฐานจิตใจคนส่วนใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง **การสร้างภาพหลอกตัวเองในสังคม
ไทยยุคปัจจุบัน คุณจะสะท้อนให้เห็นได้อย่างกว้างขวาง**

หากเข้าถึงความจริงย่อมรู้ปัญหาจากทุกเรื่องได้เอง

ความจริงที่ได้นามากกล่าวไว้ ณ โอกาสนี้ หมายถึงความจริงซึ่งมีธรรมชาติ
อยู่ในใจเราแต่ละคน ในยุคปัจจุบัน คนจำนวนมากขาดรากฐานจิตใจอันควรหยั่งลง
สู่พื้นดินอย่างลึกซึ้ง จึงมีผลทำให้ขาดการรู้ความจริงจากใจตนเองกว้างขวางมากขึ้น
ดังนั้น จึงทำให้คนส่วนใหญ่หันวันยิ่งขาดความจริงใจต่อกันมากขึ้น แม้จากจุดซึ่ง
บางคนคิดว่าเล็กน้อยหากรากฐานความคิดไม่ปิดตัวเองมากนักย่อมสานต่อไปเห็น
จุดใหญ่ได้ไม่ยาก **หากไม่มีสิ่งนั้นย่อมมีสิ่งนี้** จากความจริงดังกล่าวทำให้รู้ว่า **เมื่อ
ขาดความจริงใจต่อกันย่อมมีการสร้างมายาภาพ** หรืออาจเรียกว่า**สวมหน้ากากเข้า
หากัน** บางคนใช้คำพูดว่า **ผักชีโรยหน้า** ซึ่งทุกวันนี้สามารถเห็นได้อย่างกว้างขวาง

ดังนั้น จึงไม่น่าสงสัยเลยว่า ผู้มีอำนาจที่หลงตัวเอง ทำให้ขาดจิตวิญญาณ
ที่รักการทำงานลงสู่ระดับล่าง จึงตกเป็นเหยื่อให้คนรอบข้างหลอกได้ไม่ยาก สภาพ
จิตใจคนส่วนใหญ่พึ่งตนเองได้ยากยิ่งขึ้น ย่อมส่งผลทำให้มุ่งไปยึดเกาะ **ตำแหน่ง
อำนาจ ทรัพย์สินเงินทอง และความมีหน้ามีตา รวมทั้งการได้มาซึ่งชื่อเสียงอย่าง
ขาดการรู้เหตุรู้ผล** จึงทำให้ในวันวิญญานความเป็นคนอันควรซื่อสัตย์ต่อตนเอง
จำต้องสูญเสียนักมากยิ่งขึ้น จึงไม่น่าสงสัยเลยว่า สภาพสังคม โดยเฉพาะภายใน
ระบบการจัดการ ซึ่งควรทำหน้าที่รับใช้สังคมอย่างถึงเป้าหมายจำต้องเปลี่ยนแปลงไป
กลายเป็นการฉ้อราษฎร์บังหลวงและการเบียดบัง รวมถึงการใช้ผู้อื่นเป็นเครื่องมือ
แอบอ้าง มีอัตราสูงมากยิ่งขึ้นเป็นลำดับ ดังนั้น ในอนาคตสภาพดังกล่าวจึงยังคง
ชะลอตัวได้ยาก หากมีแนวโน้มส่งผลทำให้คนในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งชนรุ่น

หลัง รวมทั้งผู้ซึ่งชีวิตยังอยู่ในสภาพด้อยโอกาสส่วนที่มีรากฐานจิตใจรักพื้นดินซึ่งยังคงเหลืออยู่จำต้องได้รับแรงกดดัน ทำให้หัวใจแต่ละคนถูกบีบคั้นหนักมากยิ่งขึ้น

สภาพการสังการจากด้านบน

เท่าที่กล่าวมาแล้วจากอดีตทั้งหมด มีเหตุผลชี้ให้เห็นว่า **ผลจากการจัดการศึกษาเท่าที่ผ่านมาแล้ว** มีผลสร้างความสับสน จนกระทั่งทำให้รู้สึกเดือดร้อน วุ่นวายจนถึงขั้นแตกแยกกันไปอย่างกว้างขวาง

ผลที่ปรากฏเป็นความจริง ซึ่งสัมพันธ์ถึงวิถีการเรยนรู้อันเป็นธรรมชาติของมนุษย์ แทนที่จะเรียนจากความจริงซึ่งอยู่บนพื้นฐานความหลากหลาย เพื่อหวังผลให้แต่ละคนรู้ความจริงจากใจตนเอง อันมีหนึ่งเดียว กลับมองเห็นภาพ จากหนึ่งเดียวซึ่งอยู่ด้านบน ถ่ายทอดลงมาสู่ด้านล่าง ทำให้เกิดภาพที่มีรูปแบบอย่างหลากหลาย จนกระทั่งไม่อาจตัดสินใจได้ว่า สิ่งใดคือความต้องการของสังคมกันแน่

สิ่งที่กล่าวมาแล้วน่าจะถือได้ว่า คือกระจกเงาบานใหญ่จากมุมหนึ่ง ซึ่งสะท้อนให้เห็นความจริง ที่ส่งผลกระทบทำให้ปลดภาวะยึดติดออกจากใจตัวเองมายืนอยู่อย่างอิสระ แล้วมองย้อนกลับไปเห็นความจริงจากสิ่งที่อยู่ด้านใน อีกทั้งสาเหตุผลลงไปถึงด้านล่างได้ชัดเจนยิ่งขึ้น หากหยั่งรู้ความจริงถึงภาพรวมของชีวิตคน ได้ชัดเจนถึงระดับหนึ่ง ย่อมเข้าใจได้เองว่า สภาพความจริงซึ่งอยู่ในจิตใจคน มีทุกสิ่งทุกอย่างที่สนองความต้องการของชีวิตรวมอยู่ในนั้นแล้วทั้งหมด

ตัวอย่างของจริงที่น่าสนใจนำมาคิด

ครั้งหนึ่งระหว่างช่วงหาเสียงเพื่อเลือกตั้งสมาชิกสภา เมื่อครั้งที่ผ่านพ้นมาแล้ว มีกิจกรรมที่สะท้อนออกมาปรากฏแก่สายตาคนในสังคมอย่างหลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผ่านการนำเผยแพร่โดยสื่อมวลชน ทั้งหนังสือพิมพ์ วิทยุและโทรทัศน์ มีโทรทัศน์รายการหนึ่งเชิญสมาชิกวุฒิสภาซึ่งเป็นสุภาพสตรีมาออกรายการและขอสัมภาษณ์ จากข้อมูลและความคิดที่สะท้อนออกมาทำให้วินิจฉัยว่า บุคคลผู้นั้นในอดีตน่าจะเคยเป็นผู้บริหารการศึกษาระดับสูงอยู่ในองค์กรของรัฐมาก่อน ผู้สัมภาษณ์ได้ตั้งประเด็นคำถามว่า **ทุกวันนี้การศึกษาภายในสังคมได้กระจายไปอย่างทั่วถึงแล้วหรือยัง?** จึงได้รับคำตอบกลับมาว่า **ควรจะกระจายไป**

อย่างทั่วถึงแล้ว อาจมีบางหมู่บ้านที่ยังขาดโรงเรียนและครูผู้สอน สิ่งที่น่ามาเล่าให้ฟังได้สะท้อนข้อมูลจากรากฐานจิตใจบุคคลผู้ถูกสัมภาษณ์ให้รู้ว่า ยังคงเข้าใจความหมายของการศึกษาแบบล้อมกรอบตัวเองไว้เพียงแค่ว่าภายในรั้วสถาบันการศึกษา ซึ่งแท้จริงแล้วทุกสิ่งทุกอย่างซึ่งมีอยู่ในสภาพแวดล้อมทั้งหมดย่อมมีผลช่วยให้คนคิดและปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลผู้อยู่ภายใต้อำนาจการจัดการศึกษาที่เป็นองค์กรของรัฐได้อย่างมีเหตุผลสานถึงกันหมด

อีกประเด็นหนึ่งซึ่งมักพบเห็นได้ทั่วไป น่าจะได้แก่ความรู้สึกจากบางคนที่มักกล่าวว่า **มีปัญหาอะไรก็มักหันมาลงโทษการศึกษา** แทนการมองจากรากฐานความเข้าใจอิสระและมีรากฐานหยั่งลงสู่ด้านล่างได้อย่างลึกซึ้ง โดยที่รู้ว่าทุกคนมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาทั้งในด้านการเรียนรู้และการปฏิบัติ

ควรเข้าใจประเด็นต่าง ๆ จากการสั่งการลงมาสู่ด้านล่าง

ดังได้กล่าวไว้แล้วว่า ช่วงที่ผ่านมาผู้บริหารการศึกษาระดับบนได้นำเอาประเด็นต่าง ๆ ซึ่งตนเห็นว่าเป็นพื้นฐานสำคัญของความสำเร็จทางการศึกษามา กำหนดให้สถาบันการศึกษาต่าง ๆ นำปฏิบัติ เช่น **การสอนให้คนคิดแบบบูรณาการ การสั่งให้ครูอาจารย์สอนโดยแทรกคุณธรรมและจริยธรรมเข้าไปไว้ด้วย การกำหนดให้ครูอาจารย์สอนตามแนวคิดที่ใช้นักเรียนเป็นศูนย์กลาง** นอกจากนั้นยังสั่งให้มีการประเมินผลงาน รวมทั้งให้มีการจัดระบบประกันคุณภาพทางการศึกษา

ในกรณี **การคิดแบบบูรณาการ** ควรมีเหตุผลสืบเนื่องมาจากการที่รากฐานจิตใจแต่ละคนที่สามารถละลดภาวะยึดติดรูปแบบ ทำให้คิดได้เองอย่างอิสระ หากรากฐานจิตใจคนมีสิ่งนี้อยู่ย่อมกำหนดให้ความคิดมีโอกาสเชื่อมโยงถึงการหยั่งรู้ความจริงทุกสิ่งทุกอย่างซึ่งปรากฏอยู่ในชีวิตประจำวันได้เองอย่างเป็นธรรมชาติ ถ้าบุคคลใดถูกอิทธิพลวัตถุจากภายนอกเข้าไปครอบงำ ย่อมมีผลทำให้ไม่อาจมองเห็นความจริงที่เชื่อมโยงสิ่งต่าง ๆ ถึงกันอย่างมีเหตุมีผลได้เอง

ในกรณีที่ต้องการให้ครูอาจารย์ปฏิบัติการสอน โดยหวังให้แทรก **คุณธรรมและจริยธรรมเข้าไปไว้ด้วย** มีผู้สอนหลายคนบ่นว่า ตนสอนวิชาประจำอยู่ ก็ยังแทบไม่มีเวลาแล้ว ทำไมจึงต้องสอนศีลธรรมแทรกไว้ในนั้นด้วย สิ่งที่สะท้อนออกมาปรากฏย่อมทำให้อ่านความจริงได้ว่า คือความคิดแบบแยกส่วนของครูอาจารย์บางคน

อย่างเห็นได้ชัด จึงยังขาดความรู้ความเข้าใจถึงแนวคิดที่ต้องการให้แทรกคุณธรรม และจริยธรรมเข้าไปไว้ในการสอนร่วมกันด้วย บุคคลผู้มีคุณธรรมอยู่ในจิตใจอย่าง เป็นธรรมชาติ ย่อมมีรากฐานที่แข็งแกร่ง นอกจากนั้น แม้สัมผัสกับความจริงจาก ภายนอก ย่อมไม่มีความรู้สึกแบ่งแยก แม้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิชาการคงไม่รู้สึกรว่า เรื่องนี้คือวิชาการ ส่วนเรื่องนั้นไม่ใช่วิชาการ หากสามารถรู้ความจริงได้อย่างลึกซึ้ง ว่า ทุกรูปแบบจากข้อมูลที่ปรากฏ แม้การมองเห็นสูตรสำเร็จรูปในด้านวิทยาศาสตร์ และคณิตศาสตร์ย่อมเข้าใจได้ว่า สิ่งดังกล่าวเป็นเพียงเครื่องมือที่คนผู้ประดิษฐ์คิดค้น สมมุติขึ้นมาเพื่อหวังใช้ประโยชน์ทั้งนั้น ส่วนวิชาการที่เป็นของจริง น่าจะได้แก่ ความจริงซึ่งอยู่ในรากฐานตนเอง อันควรถือว่คือศูนย์รวมทุกวิชาการทุกสาขา ไม่ว่าด้านนอกจะมีการจำแนกแยกแยะออกไปอีกมากแค่ไหน สิ่งซึ่งหยิบยกมาเป็น ตัวอย่างเป็นเพียงรูปลักษณะหนึ่ง ดังนั้น การสอดแทรกศีลธรรมและคุณธรรมไว้ ในการเรียนการสอนวิชาต่าง ๆ ครูผู้สอนควรมีคุณธรรมอยู่ในรากฐานจิตใจตนเอง ช่วยให้เห็นทุกสิ่งทุกอย่างซึ่งเป็นข้อมูล แม้สภาพที่เป็นสัญลักษณ์ในทุกสาขา วิชาทะลุลงไปถึงแก่น ทำให้เห็นความจริงได้ทุกเรื่อง ส่วนความหมายของ **การจัดการศึกษาโดยใช้โรงเรียนและนักเรียนเป็นศูนย์** หากผู้สอนแต่ละคนไม่ เป็นคนลืมหืมตา ย่อมรู้ความจริงได้ว่า **ศูนย์ที่หมายถึงก็คือ จิตใจตนเอง** อันถือเป็น ศูนย์รวมความรักที่ตนควรมอบให้แก่ นักเรียนจากจิตสำนึกที่รับผิดชอบแทนการนำ ไปคิดประดิษฐ์รูปแบบต่าง ๆ แม้สร้างแผนผังตามความคิดแต่ละคน ซึ่งในที่สุดก็ ยังหาจุดสรุปได้ยาก

การกำหนดให้มี **ระบบประเมินผลและตรวจสอบผลงาน** ก็เช่นกัน หาก ครูอาจารย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำระดับสูงในการบริหารจัดการศึกษา สามารถ หยั้งรู้ความจริงซึ่งอยู่ในใจตนเองให้มั่นใจได้ ทำให้มีนิสัยหวนกลับมาประเมินตัวเอง ได้อย่างชัดเจน คงไม่จำเป็นต้องมีระบบการประเมินผลงานดังที่ต้องการให้ทำ แม้ **การตรวจสอบคุณภาพการศึกษา** ก็เช่นกัน หลังจากการเริ่มต้นนำปฏิบัติ มีผล ทำให้กลุ่มบุคคลผู้ปฏิบัติรวมถึงกลุ่มเป้าหมายเกิดภาวะไร้จรรยาบรรณอย่างกว้างขวาง กับอีกส่วนหนึ่งคงวางใจเฉยโดยที่ไม่อาจรู้ทิศทางรวมทั้งจุดสรุปให้มองเห็นได้ หากบุคคลากรซึ่งอยู่ในแต่ละจุดสามารถหยั้งรู้ความจริงได้ว่าไม่ว่าใครจะยืนอยู่ ณ จุดไหนอีกทั้งสูงต่ำกว่ากันมากน้อยแค่ไหน ทุกคนล้วนเป็นคนเหมือนกัน ย่อมมี

การสานความเข้าใจถึงซึ่งกันและกัน รวมทั้งให้ความรักความเห็นใจแก่กัน หลังจากปฏิบัติงานร่วมกัน แต่ละคนควรมีจิตสำนึกรับผิดชอบที่จะประเมินตัวเองจากรากฐานจิตใจที่ยังรู้คุณค่า คุณภาพชีวิตของแต่ละคนย่อมเกิดขึ้นได้เองและรู้ได้เอง ดังนั้น การค้นหาคุณภาพตัวเองจากด้านนอกในที่สุดย่อมคว่าน้ำเหลว ผู้ที่รู้คุณค่าตนเองควรแก่การยอมรับจากสังคมว่า เป็นผู้มีความพรั่งพร้อมในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมและการปฏิบัติงาน ไม่ว่าจะทำงานอะไรและยืนอยู่ ณ จุดไหน

จากแง่มุมต่าง ๆ เท่าที่พบจากของจริงมาแล้ว เมื่อไม่นานมานี้จึงหยิบยกนำมาเป็นตัวอย่างเพื่อการพิจารณาค้นหาเหตุผล ทำให้สรุปได้ว่า หากคนยังมีความเห็นแก่ตัว อีกทั้งช่วงหลัง ๆ มีความชัดเจนยิ่งขึ้น การณ์จะหวังให้แต่ละคนยังเป็นผู้ใหญ่ซึ่งทำหน้าที่รับผิดชอบในการบริหารและจัดการศึกษา สามารถมองหวนกลับมาเห็นความจริงจากใจตนเอง อันเป็นศูนย์รวมของทุกประเด็นก็คงยากยิ่งขึ้น **หากมีสิ่งนั้น ย่อมมีสิ่งนี้** ถือเป็นสังขรณ์ของการเปลี่ยนแปลง หลังจากนำมาพิจารณาเรื่องที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด ย่อมรู้ความจริงได้ว่า เมื่อคนส่วนใหญ่ยังไม่อาจมองย้อนกลับมาค้นหาความจริงจากใจตนเองได้ นิสัยการมองออกจากตัวเองก็คงยังมุ่งต่อไป ทำให้มีการถ่ายทอดกระแสความสับสนวุ่นวาย นำไปสู่การแตกแยกที่เกิดขึ้นแก่คนในจุดต่าง ๆ กว้างขวางมากยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ อย่างไม่อาจชะลอตัวลงได้ง่ายนัก

สรุปจากใจ

ภายในภาพรวมของสิ่งที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด ร่วมกับเนื้อหาสาระที่ปรากฏอยู่ภายใน ซึ่งแฝงไว้ด้วยแง่คิดที่ยังหลงสุวิญญานความรัก ซึ่งอยู่ในรากฐานตนเองเท่าที่คิดได้ ทำให้นึกถึงข้อความซึ่งมักพบเห็นเป็นช่วง ๆ จากสภาพชีวิตอันเป็นที่สุด ข้อความดังกล่าวก็คือ จุดไม่กลับ กลับไม่ตื่น พื้นไม่มี หนีไม่พ้น

หากไม่คิดตามกระแสดังกล่าวต่อไปอย่างไรความหมาย ย่อมมองเห็นโอกาสที่จะหวนกลับมามุ่งสู่อีกทิศทางหนึ่งซึ่งอยู่ในใจตนเอง จึงควรรู้สึกทำทนายที่จะกลายหนี้อย่างมั่นคง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จากรากฐานจิตใจที่มีความเป็นตัวของตัวเอง ซึ่งเป็นความหมายของคุณค่าความเป็นคนอย่างสมศักดิ์ศรี ถ้าจะกล่าวว่าพื้นไม่มี ควรจะกล่าวอย่างทรนงในตัวเองว่ามีชีวิตที่รักทุกคน ขอให้หวนกลับมา

พิจารณาค้นหาความจริงจากใจตัวเองให้พบ ปลุกมันให้ตื่นขึ้นมา ความจริงที่อยู่ในใจเราแต่ละคน คงไม่มีใครจะมาขัดขวางได้นอกจากใจเราเองเท่านั้น หากชีวิตยังมองเห็นโอกาส แม้เรื่องจะล่มกลางทะเล แม้คลื่นลมจะแรงแค่ไหน แต่ใจตัวเองเท่านั้นที่จะสามารถพยุพลังความเป็นคนเอาไว้ให้มันคงอยู่ได้ช่วยให้ทำหน้าที่อย่างดีที่สุด ความภูมิใจในชีวิตควรอยู่เหนือการได้มาซึ่งสิ่งอื่นใดทั้งหมด